

Mirjana Jurić

Hrvatski državni arhiv

Marulićev trg 21

Zagreb

SUSTAV ZAŠTITE KATASTARSKOGA GRADIVA ARHIVA MAPA ZA HRVATSKU I SLAVONIJU NEKAD I DANAS

UDK 930.253:528.4(497.5):7.025.3

Izvorni znanstveni rad

U Hrvatskom državnom arhivu¹ čuva se fond Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju s djelomično sačuvanim katastarskim gradivom za područje kraljevina Hrvatske i Slavonije. Dio gradiva je nastao katastarskom izmjerom u razdoblju 1847-1877. godine, tijekom izrade „prvog stabilnog katastra,“ a dio kasnijim reambulacijama i drugom katastarskom izmjerom. Cilj ovog rada je utvrditi na koji način se odvijao sustav zaštite katastarskoga gradiva od dana nastanka gradiva kao rezultata prve katastarske izmjere i reambulacija (registraturno gradivo), usporedbom već objavljene prve instrukcije za arhivare mapa iz 1826. godine, a donesene za Arhiv mapa za Austrijsko primorje u Trstu kao i sačuvanih spisa u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Upravo sačuvana izvješća s odredbama o poboljšanju uvjeta čuvanja gradiva i Pravilnik iz 1880. godine, koji djelomično proširuju dotadašnje upute, svjedoče o tome na koji se način gradivo koristilo i kako se konkretno u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju odvijao sustav zaštite. Ovaj rad se temelji na već objavljenoj Instrukciji za arhivare mapa iz 1826. godine i na arhivskim izvorima fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Pronađeni Pravilnik iz 1880. godine i izvješća o izvidima Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju, ovdje su prvi put objavljeni u izvornom obliku, te potvrđuju neke odredbe iz spomenute Instrukcije odnosno njihovo proširenje i izmjene u sustavu zaštite gradiva u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Na kraju je prikazan današnji sustav zaštite i korištenja katastarskoga gradiva u HDA (arhivsko gradivo). Prikazana je i analiza sačuvanosti katastarskoga gradiva HDA i razmatranja na polju njegove zaštite i objedinjavanja.

Ključne riječi: Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, katastar, zaštita, čuvanje, korištenje, sačuvanost

---

¹ Dalje: HDA.

1. Uvod

Sustavna katastarska izmjera cijele Habsburške Monarhije provedena je na temelju Zakona (patenta) o poreznom katastru što ga je proglasio car i kralj Franjo I. 1817. godine (katastar Franje I.), s ciljem uvođenja pravednog sustava oporezivanja.² Katastarska izmjera hrvatskih zemalja u povijesnom kontekstu provedena je prvo na području Istre (1818-1822) i Dalmacije (1823-1838) u sklopu austrijskog dijela Monarhije, a izmjera kraljevina Hrvatske i Slavonije (civilnog i vojnog dijela) između 1847. i 1877. u sklopu mađarskog dijela Monarhije. Ovom izmjerom nastalo je vrijedno katastarsko gradivo koje se sastoji od spisa, knjiga i kartografskoga gradiva.

Katastarska izmjera je geodetska izmjera kojoj je svrha osnivanje katastarskih čestica, evidentiranje zgrada i drugih građevina, evidentiranje posebnih pravnih režima na zemljištu i načina korištenja zemljišta te izrada katastarskog operata katastra nekretнина.³ Katastarska izmjera zemljišta predstavlja utvrđivanje katastarskih čestica (njihov položaj, oblik i veličinu), način iskorištavanja čestica (i izgrađenosti) te posjednika katastarskih čestica.⁴ Kako je osnovna svrha katastra zemljišta bila prije svega pravilno oporezivanje, i katastar postupno prelazi u evidenciju o zemljištu koja služi za tehničke, ekonomske, gospodarske, statističke svrhe i oporezivanje prihoda od zemljišta te izradu zemljišnih knjiga.⁵

Još tijekom izmjere osnivani su tzv. carski geodetski arhivi mapa u kojima je trebalo pohraniti nastalu katastarsku dokumentaciju koja je bila sakupljena u operat izmjere koji se revidirao, litografski reproducirao i odlagao u arhive mapa,⁶ a obuhvaćala je:

- kartografsko katastarsko gradivo (originalni katastarski planovi, indikacijske skice, poljski prednacrti)
- katastarski elaborati (sva ostala pisana katastarska dokumentacija).⁷

2. Osnutak Arhiva mapa na području kraljevina Hrvatske i Slavonije

Carskom naredbom od 6. prosinca 1822. godine određeno je da se u svakoj krunovini u kojoj je izmjereno 200 četvornih milja ili 4.000 sekcija trebaju osnovati

---

² *Einführung eines neuen Grundsteuer Systems. U: Sr. k. k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Österreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer.* Wien : Die k. k. Hof-und Staats Druckerei, 1819. Str. 391-398; *Naputak za oblasti i občine o dužnostih njihovih prilikom razmiere katastralne i o izpravljenju i ustanovljenju granicah od občinah i vlastničtvah u području c.kr. hrvatsko-slavonskoga namiesništva, koje stoji u savezu s time.* Zagreb, 1858.

³ Lapaine, M., Frančula, N. *Geodetsko-geoinformatički rječnik.* Zagreb : Državna geodetska uprava, 2008. Str. 128.

⁴ Lapaine, M., Frančula, N. N. dj. Str. 129.

⁵ Manin, M. *Zapadna Istra u katastru Franje I. (1818.-1840.).* Zagreb : Srednja Europa, 2006. Str. 34. Zemljišna knjiga se za razliku od katastra zemljišta, temelji na registraciji pravnih odnosa na nekretninama, gdje se zemljišno-knjižni upisi temelje na pismenoj ispravi koja stvara pravni učinak u smislu materijalnih propisa.

⁶ Moriz Chlupp, J. *Sistematische Handbuch der direkten Steuern im Kaiserthume Österreich.* Prag, 1862. Str. 68.

⁷ Lego, K. *Geschichte des Österreichischen Grundkatasters.* Wien : Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, (s.a.). Str. 40; Moriz Chlupp, J. N. dj. Str. 68.

carski arhivi mapa. U skladu s vremenski različito provedenim izmjerama, na području današnje Hrvatske osnivani su sljedeći Arhivi mapa: Arhiv mapa za Istru - 21. veljače 1824, Arhiv mapa za Dalmaciju - 24. siječnja 1834, Arhiv mapa Vojne krajine - oko 1855. i Arhiv mapa za civilnu Hrvatsku i Slavoniju - oko 1860.⁸ U cijeloj Habsburškoj Monarhiji su za oporezivanje bila nadležna zemaljska financijska tijela, pa je tako Zemaljska financijska direkcija u Zagrebu bila nadležna za područje civilnog dijela kraljevine Hrvatske i Slavonije, a u njenom sastavu je bio i Arhiv mapa za civilnu Hrvatsku. Za područje Vojne krajine bilo je nadležno Glavno zapovjedništvo Zemaljske krajiške upravne oblasti, odnosno njegov financijski odjel u čijem sastavu se nalazio i Arhiv mapa Vojne krajine.⁹ Razvojačenjem Vojne krajine 1881. godine ova dva arhiva su se ujedinila u Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Nakon hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju bio je podređen Kr. ugarskom ministarstvu financija u Budimpešti sve do 1918. godine,¹⁰ da bi slijedom političko-upravnih promjena potpadao pod nadležnost različitih ustanova u povijesnom kontekstu (npr. Savske financijske direkcije, Zemaljskog geodetskog zavoda Narodne Republike Hrvatske, Geodetske uprave, Republičke geodetske uprave i konačno Državne geodetske uprave).

3. Organizirani sustav zaštite katastarskoga gradiva nakon osnutka Arhiva mapa

Katastarsko gradivo „prvog stabilnog katastra“ od iznimne je vrijednosti. Predstavljalo je temelj za utvrđivanje vlasništva i uvođenja pravednog poreza, a izmjerom su se utvrđivali status posjednika, površine katastarskih čestica, način njihove obrade. Već na početku osnutka Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju donesene su posebne ciljane upute o radu Arhiva, zaštiti i čuvanju katastarskoga gradiva. Izdane su dvije posebne upute:

- za Arhiv mapa civilne Hrvatske i Slavonije *Upute za katastarski Arhiv mapa Financijalnog ravnateljstva*, ovjerene u Beču 30. lipnja 1859, a u Zagrebu je ovjeren i prijepis navedenog ovjerenog prijepisa po Direkciji pomoćnih ureda Hrvatsko-slavonskog Namjesništva 20. veljače 1860. godine.¹¹ Pregledom fonda Hrvatsko-slavonsko Namjesništvo u HDA, nije pronađen navedeni ovjereni prijepis.

---

⁸ Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava (1847-1963). Inventar*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2000. Str. 10-11.

⁹ Moriz Chlupp, J. N. dj. Str. 7; Slukan-Altić, M. N. dj. Str. 11.

¹⁰ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, br. 228/1897. Spisi fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju (prema inventaru autorice Mirele Slukan-Altić) odnose se na: gradivo koje se odnosi na veće cjeline, Razno, Spisi nastali djelovanjem Arhiva mapa 1874-1918. (odredbe i okružnice i molbe) (dalje: HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi), više u: Slukan-Altić, M. N. dj. Str. 615. Navedeni spisi uloženi su u košuljice po godinama, a s obzirom da se u pojedinim košuljicama nalaze spisi koji ne odgovaraju godini navedenoj na košuljici, citirala sam spise kao: bb/godina na košuljici. Spisi koji imaju izvorni žig s brojem i godinom citirala sam kao: broj/godina. U planu je arhivističko sređivanje svih spisa nastalih djelovanjem Arhiva mapa, nakon čega će biti moguće točno citiranje svakog pojedinog spisa.

¹¹ *Instruction für das Katastral=Mappen=Archiv der Finanz=Landes=Direction*. Više u: Zuber, A. Osvrt na najveće geodetske radove zemaljske katastarske izmjere u Hrvatskoj i Slavoniji 1851-1877. *Geodetski list* (Zagreb). 10-12(1973), str. 265-266; Slukan-Altić, M. N. dj. Str. 16.

- za Arhiv mapa Vojne krajine *Upute za katastarski Arhiv mapa hrvatsko-slavonske Vojne krajine*.¹² Navedene upute se uglavnom sadržajno podudaraju, a podijeljene su u XVI poglavlja i 92 paragrafa. Ovjerovljeni prijepis ovih uputa nije preuzet prilikom preuzimanja katastarskoga gradiva od Državne geodetske uprave 1996. godine.¹³ Prva instrukcija za arhivare mapa¹⁴ (*Instruktion für die Mappenarchivar*) izdana je još 1826. godine, a u svrhu zaštite katastarskoga gradiva za Austrijsko primorje, s detaljnim uputama o uvjetima čuvanja katastarskoga gradiva, rukovanju gradivom i dužnostima arhivara koji se o njemu brine, u tada osnovanom Arhivu mapa za područje Austrijskog primorja u Trstu.¹⁵ Dopuna ove upute izdana je 9. lipnja 1839. godine i čuva se u fondu Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Državnom arhivu u Splitu, a odnosi se na Arhiv mapa za Austrijsko primorje.¹⁶ S obzirom da uvidom u fondove Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju i Hrvatsko-slavonsko Namjesništvo u HDA nisu pronađeni ovjerovljeni prijepisi Uputa za katastarski Arhiv mapa Financijsalnog ravnateljstva u Zagrebu, obavljen je detaljan pregled sačuvanih spisa i knjiga fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju te zakonskih akata, kao i usporedba s prvom objavljenom Instrukcijom iz 1826. godine, kako bi se moglo utvrditi da li je sustav zaštite katastarskoga gradiva Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju bio identičan sustavu zaštite utvrđenom Instrukcijom iz 1826. godine, a koja se odnosila na Arhiv mapa za Austrijsko primorje. Naime, Instrukcija iz 1826. godine sastojala se od VIII odlomaka i 76 paragrafa,¹⁷ dok se Uputa iz 1859/1860. godine sastojala od XVI poglavlja odnosno 92 paragrafa,¹⁸ pa je razvidno da upute iz 1859/1860. nisu samo prepisana Instrukcija iz 1826. godine, već su u nekim dijelovima koji se tiču sustava zaštite i korištenja prošireni.¹⁹ S obzirom da tijekom provedenog istraživanja nisam pronašla ovjereni prijepis navedenih uputa iz 1859/1860. u HDA, preciznija usporedba s Instrukcijom iz 1826. godine nije moguća, ali je moguća djelomična usporedba Instrukcije iz 1826. godine sa sačuvanim spisima Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju, koji mogu rekonstruirati dio segmenta što se odnosi na sustav zaštite i korištenja gradiva u Arhivu mapa, s konkretnim objašnjenjima o oštećenjima, nedostacima i uputama kako ga poboljšati.

Instrukcija iz 1826. godine i upute za Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju detaljno navode vrstu dokumentacije koja se čuvala: karte triangulacijske mreže, listovi grafičke triangulacije, opisi trigonometrijskih točaka, originalni katastarski planovi,

¹² *Instruktion für es k.k. katastral-Mappen Archiv der kroatisch-slavonischer Militargrenze*. Više u: Zuber, A. *Geodetski list*. 10-12(1973), str. 265; Slukan-Altić, M. N. dj. Str. 19.

¹³ Isto, str. 18.

¹⁴ Dalje: Instrukcija iz 1826. godine.

¹⁵ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa - prva arhivistička uputa za specijalizirane arhive. *Vjesnik Istarskog arhiva* (Pazin). 8-10(2001-2003), str. 83-84, 87-99.

¹⁶ Mirela Slukan-Altić je prvi put objavila i prevela Instrukcije za arhivare mapa za katastarsko gradivo Austrijskog primorja iz 1826. godine, a koje se čuvalo u Arhivu mapa za Austrijsko primorje u radu: Instrukcija za arhivare mapa - prva arhivistička uputa za specijalizirane arhive. *Vjesnik Istarskog arhiva* (Pazin). 8-10(2001-2003), str. 81-103.

¹⁷ Isto, str. 87-99.

¹⁸ Zuber, A. *Geodetski list*. 10-12(1973), str. 266; Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 16.

¹⁹ Upute za katastarski Arhiv mapa hrvatsko-slavonske Vojne krajine bile su identične uputama iz 1859/1860, ali uz manji dodatak, što znači da su bile proširene u odnosu na Instrukciju iz 1826. godine. Više u: Zuber, A. *Geodetski list*. 10-12(1973), str. 267.

indikacijske skice, upisnici zgrada i zemljišta čestica, abecedni imenici posjednika, zapisnici omeđivanja, popisi po kulturama, zapisnici računanja površina, litografi-rane kopije planova i procjembeni elaborat.²⁰

U Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju bio je stalno zaposlen arhivar koji je, osim nadzora i rukovanja katastarskim gradivom, imao i zadaću temeljito uspoređivati i pregledavati operate jedne katastarske općine kad ih je primio na čuvanje, što je predstavljalo superviziju.²¹ Osim evidencija propisanih Instrukcijom iz 1826. godine, arhivar je vodio i „narudžbenu knjigu“ u koju je upisivao podatke o prijepisima i novčaninim iznosima od prodaje litografiranih prijepisa.²² Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju morao je svakog drugog mjeseca (siječanj, ožujak, svibanj, srpanj, rujan i studeni) u godini podnositi izvješće o svom poslovanju Kr. ugarskom ministarstvu financija koje se sastojalo od iskaza o troškovima i nedostataka pronađenih u postupcima izmjere, što su u Arhivu mapa ispitani. Članak 8 Instrukcije iz 1826. godine utvrđuje da se „svaki kvartal najmanje jednom“ obavi ispitivanje stanja Arhiva mapa za Austrijsko primorje.²³ Konkretno, organizirani su iznenadni posjeti službenika Kr. ugarskog ministarstva financija i Kr. zemaljskog financijskog ravnateljstva u Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, koji su provodili izvide o stanju operata i planova, kao i o tome kakvi su uvjeti odlaganja navedene dokumentacije. Navedeni posjeti su trajali i nekoliko dana što potvrđuje da su bili izuzetno precizni.²⁴ Često su se propusti zbog pogrešnog odlaganja gradiva trenutno rješavali, npr. ako se utvrdilo da planovi nisu spremljeni u omotne arke kao što je bilo naloženo, propust se rješavao odmah u Arhivu mapa.²⁵ Prigodom izvida obavljala se i inventura ormara i detaljni uvid u ostalu dokumentaciju (napuci, obrasci i slično), koja se prema procjeni i nalogu službenika i škartirala.²⁶

4. Sustav zaštite i čuvanja gradiva u Arhivu mapa

Materijalna zaštita katastarskoga gradiva podrazumijevala je fizičko-tehničku zaštitu od oštećenja, uništenja ili nestanka gradiva uslijed *odlaganja gradiva u neadekvatne prostore, ormara, police, izloženosti štetočinama* ili uslijed *korištenja gradiva* (koje je podrazumijevalo uvid u gradivo, posudbu gradiva ili izradu prijepisa s originalnih katastarskih planova i ostale katastarske dokumentacije).

---

²⁰ Isto, str. 266; Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 16; Instrukcija za arhivare mapa, str. 85.

²¹ Prema objavljenoj Instrukciji iz 1826. godine arhivar je bio osobno odgovoran za svaku štetu nad operatima koje je davao na uvid i bio je dužan voditi preciznu evidenciju operata, više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 94-96.

²² HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, br. bb/1874; Narudžbena knjiga Kr. ahiva mapa u Zagrebu 1901-1919.

²³ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 88.

²⁴ Jedan takav iznenadni posjet obavio je kr. račun. savjetnik Franjo Tre(s)ler od 26. do 28. travnja 1880. godine. Više u: HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

²⁵ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

²⁶ Izvid kr. računskog savjetnika Franje Tre(s)lera od 30. travnja 1880. godine. Više u: HR HDA 1421. spisi, br. bb/1880.

Stoga se u održavanju katastarske dokumentacije najveća pažnja i briga morala posvetiti njezinom čuvanju. Objavljena Instrukcija iz 1826. godine²⁷ i sačuvani spisi u Arhivu mapa, detaljno obrazlažu kako smanjiti vanjske uzročnike oštećenja gradiva koji mogu biti:

- fizikalno-kemijski uzroci oštećenja (vlaga, toplina, sunčeva svjetlost, zrak onečišćen prašinom i štetnim plinovima)
- biološki uzroci oštećenja (bakterije, plijesni, glodavci i insekti)
- mehanički uzroci oštećenja (nepažljivo rukovanje gradivom, smještaj u neodgovarajuće kutije/mape, presavijanje dokumenata velikih formata, u ovom slučaju planova).²⁸

4.1. Zaštita gradiva od fizikalno-kemijskih i bioloških uzročnika oštećenja

Promjena temperature u prostorijama može dovesti do promjene relativne vlažnosti zraka koji, ako je vlaga povišena, uzrokuje razlijevanje tinte, bubrenje ljepila u papiru i ljepila u uvezima, što pogoduje razvoju plijesni i sljepljivanju listova.²⁹ U Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju katastarski operati morali su se čuvati u suhim prostorijama koje je trebalo osigurati od požara.³⁰ Da bi se izbjegao požar, u Arhiv se nije smjelo ulaziti ni pod kojim okolnostima s upaljenom svijećom, petrolejskom svjetiljkom ili upaljenom šibicom.³¹ Kad su vremenski uvjeti dopuštali, Arhiv je trebalo zračiti, po preporuci vrlo često.³² Jedanput mjesečno od prašine su čišćeni ormari i police u ormarima i svaki katastarski operat.³³ Pažnja je posvećena i čišćenju papirnatih omota u kojima su se nalazile litografirane kopije originalnih planova, za što su služili posebni otirači za čišćenje. Zbog nedostataka otirača u Arhivu mapa, bilo je naloženo da se svaki tjedan dostavi potreban broj otirača kako bi se papirnatih svici u koje su uložene litografije planova mogli čistiti.³⁴ Predloženo je i prihvaćeno da se stijenama od dasaka zatvore otvoreni dijelovi polica, a s prednje strane zatvore vratima, kako bi se gradivo zaštitilo od prašine.³⁵ Prema uputama iz Instrukcije iz 1826. godine dio gradiva se čuvao na jednostavnim otvorenim daščanim policama i u papirnim omotima.³⁶ Prilikom jedne kontrole u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju, uočena je manjkavost takvog čuvanja, pa su zbog prašine otvoreni dijelovi polica zatvoreni.³⁷

---

²⁷ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 87-99.

²⁸ Pilipović, D. Čišćenje arhivskog gradiva kemijskim metodama. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 40(1997), str. 171-172.

²⁹ Isto, str. 171-172.

³⁰ Objavljena Instrukcija iz 1826. godine također uvjetuje da se „operati stabilnog katastra trebaju čuvati u primjerenom, od požara sigurnom prostoru...“. Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 87.

³¹ Zuber, A. *Geodetski list*. 10-12(1973), str. 266.

³² HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

³³ Na isti način i objavljena Instrukcija iz 1826. nalaže prozračivanje i čišćenje od prašine. Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 96.

³⁴ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

³⁵ HR HDA 1421, Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

³⁶ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 89.

³⁷ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

Ladice u kojima su se nalazili originalni katastarski planovi bile su obložene papirom, a 1880. godine preporučeno je da se ukine ta praksa i da ih se dodatno iznutra i izvana premaže dobrim firnisom (vrsta laka za zaštitu drva), što Instrukcijom iz 1826. godine još nije preporučivano.³⁸ Namještaj se morao svakog proljeća i jeseni temeljito pregledati, a u slučaju nužde ponoviti navedeni postupak.³⁹

Originalne i litografijom umnožene katastarske planove, kao i katastarske operate trebalo je svake godine u proljeće i u jesen jako začiniti smjesom suhog kamfora,⁴⁰ crnog papra i klinčeka koja se stavljala u sve ormare i škrinje.⁴¹ Protiv štakora se nije koristio otrov, već sredstvo koje ih je odvrćalo mirisom, pa se glodavci nisu niti približavali ormarima i ladicama. U slučaju upotrebe otrova, štakori i miševi ušli bi u ormare i tako otrovani oštetili katastarske planove i ostalu katastarsku dokumentaciju.⁴²

Često se događalo da su crvi u ladicama prolazili kroz platno i papir izvornih planova čime su bili ugroženi svi katastarski planovi, pa su takve ladice morali odmah zamijeniti novima, a ujedno dobro provjeriti sve ostale ladice i ormar kako bi se crvotočine uklonile.⁴³ Jedan od problema bile su oštećene ladice u kojima su se čuvali operati o čemu je arhivar Arhiva mapa bio dužan obavijestiti Kr. zemaljsko financijsko ravnateljstvo u Zagrebu kako bi se napravio troškovnik i zamijenile oštećene ladice.⁴⁴

4.2. Zaštita gradiva od mehaničkih uzročnika oštećenja

Najčešći mehanički uzroci oštećenja gradiva uzrokovani su premještanjima, nepažljivim rukovanjem, a do kojih je dolazilo uslijed posuđivanja i davanja na uvid katastarskoga gradiva radi izrade prijepisa ili izvadaka.⁴⁵ Katastarsko gradivo Arhiva mapa posuđivalo se nadzorništva i izmjeru i reambulaciju,⁴⁶ kako bi se obavili ispravci stanja glede sastavljanja gruntovnih uložaka, jer je prema zakonu o sastavljanju gruntovnih uložaka iz 1876. godine trebalo usporediti gruntovne s katastarskim česticama i ukoliko se nisu slagale, trebalo je nabaviti autentične prijepise katastarskih posjedovnih listova i indikacijske skice. Dok se nije izradila gruntovna mapa,

³⁸ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880; dopis Kr. zemaljskog financijskog ravnateljstva od 12. svibnja 1880, bb/1880; Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 87-99.

³⁹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

⁴⁰ Kamfor je aromatična tvar biljnog podrijetla, bijela ili bezbojna, gorkog okusa, rashlađujućeg i specifično jakog mirisa.

⁴¹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880. U objavljenoj Instrukciji iz 1826. godine također se navodi: "... dva put godišnje umetanje suhog kamfora, tucanog bijelog španjolskog papra i začinskih klinčića". Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 96.

⁴² Zuber, A. *Geodetski list*. 10–12(1973), str. 266; Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 18.

⁴³ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

⁴⁴ U izvješću iz 1880. godine navodi se da je oštećeno ukupno 28 ladicica. Više u: HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

⁴⁵ U vrijeme kad je nastala, Instrukcija iz 1826. godine utvrđivala je da su se operati izmjere u Arhivu mapa za Austrijsko primorje smjeli koristiti samo za operacije stabilnog katastra, a smjele su ih koristiti i druge vlasti, ali samo za administrativne svrhe i uz odobrenje nadležnog povjerenstva, dok se za ostale svrhe nisu smjele koristiti niti davati na uvid.

⁴⁶ U Zagrebu, Bjelovaru, Osijeku, Varaždinu.

ispravljene indikacijske skice smatrale su se sastavnim dijelom gruntovnice. Posuđivalo se Kraljevskoj državnoj tiskari u Budimpešti za umnožavanje, izradu litografiranih kopija originalnih katastarskih planova, Zemaljskoj vladi, županijama te gradskim poglavarstvima za njihove službene potrebe.⁴⁷

Korištenjem katastarskoga gradiva za izradu prijepisa ili izvadaka gradivo je rukovanjem također bilo izloženo materijalnim oštećenjima. Prijepisi i izvaci su se izrađivali u prostorijama Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Naime, Zakon o očevidnosti katastra na zemljarinu odnosi se na sve promjene posjedničkih odnosa i prenamjene zemljišta, a sve u svrhu zemljarine (poreza), pa je preporuka da tko god treba kopije planova ili prijepise originala, može iste dobiti uplatom tarifne pristojbe odobrene od Kr. ugarskog ministarstva financija, a koje će se naručiti kod poreznog ureda ili Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju.⁴⁸ Da se arhivar morao baviti i poslovima koji nisu bili propisani Instrukcijom iz 1826. godine i kasnijim uputama, dokazuje i slučaj da su stranke ili oblasti slale novac arhivaru, koji je on uplaćivao Zemaljskoj glavnoj blagajni, što je bilo protupropisno i van njegove nadležnosti, a isto je naredbom Kr. ugarskog ministarstva financija i zabranjeno.⁴⁹

Vladala je visoka osviještenost glede rukovanja katastarskim gradivom i postojala su upozorenja da se na preuzete katastarske operate i originalne planove trebalo paziti i čuvati ih na mjestu izvan dohvata vatre. Trebalo je osigurati da njima rukuju osobe koje će biti dužne sačuvati ih čistima, koje ih neće zaprljati i natrag vratiti u stanju kakvom su ih i preuzele:

„... da će se preuzetimi katastralnim operati i mapami, na koje paziti, i koje u mjestu proti vatri slobodnu čuvati treba, rukovati osobe takove, koje će dužne biti držati ih čiste i da ih ne pokvare i natrag dadu u stanju takovu, u kakvom su ih preuzele; ter napokon, da će u svoje vrijeme kad će uslied provedbe spomenutoga zakona zemljišnici preinačineni, u mape faktičnomu stanju primjereno izpravljene biti...“⁵⁰

Instrukcija iz 1826. godine u VI. odlomku o Održavanju operata i u VII. odlomku O korištenju operata, točno utvrđuje način korištenja - uvid i posudbu operata uz točno naznačeno stanje operata kod uručenja i kod vraćanja, te dužnost arhivara koji je kod preuzimanja i predaje operata morao obaviti pregled i prijaviti svako oštećenje i gubitak nadležnom Pokrajinskom povjerenstvu na području Austrijskog primorja.⁵¹

Kr. ugarsko ministarstvo financija je 1880. godine na temelju iskustava prigodom obavljanih izvida u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju i ostalim arhivima mapa na ugarskom dijelu Monarhije, donijelo novi pravilnik s dopunama o postupanju s gradivom svih arhiva mapa na navedenom području, koji ujedno (kao i prethodne upute iz 1859/1860. godine koje nisu sačuvane u HDA) predstavlja djelomičnu dopunu Instrukcije iz 1826. godine. Pravilnik je podijeljen u 6 točaka i odnosi se na za-

⁴⁷ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1876-1877, 1889.

⁴⁸ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1883.

⁴⁹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

⁵⁰ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, dopis Kr. ugarskog ministarstva financija od 19. siječnja 1877, bb/1877.

⁵¹ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 96-98.

štitu gradiva od mehaničkih, fizikalno-kemijskih i bioloških oštećenja, na upotrebu papira za litografiranje i način pakiranja i slanja katastarskih planova.⁵² Tako je određeno da se svaki originalni plan koji se nalazio u mapi pakirao u pošiljku što je išla iz Arhiva mapa u Kraljevsku ugarsku državnu tiskaru i obratno, trebao otvarati odnosno zamotati u tiskari samo u nazočnosti povjerenika Kr. ugarskog ministarstva financija, prilikom čega se utvrđivalo stanje pristigle pošiljke. Za svaki pojedini list se trebalo utvrditi stanje i izraditi zapisnik tako da se točno moglo utvrditi stanje planova prilikom dolaska, izrade kopija i vraćanja izvornika (originalnih katastarskih planova) natrag u Arhiv mapa. Zapisnici su se morali čuvati sve do povratka izvornih planova u Arhiv mapa kako bi se utvrdile eventualne „ozliede ili zaprljanje.“⁵³

Utvrđeno je da se mape prilikom posudbe smiju slati samo u drvenim sanducima i dobro zamotane, a originalni katastarski planovi su se smjeli slati samo kraljevskom poštom. Poklopac sanduka se morao okomito postavljenim vijkom učvrstiti i zaštititi pečatom kako ne bi došlo do otvaranja. Ovom odredbom je ukinuta praksa zamotavanja operata i planova u papire i papirne svitke koja je vrijedila do 1880. godine, zbog izrazitih mehaničkih oštećenja do kojih je dolazilo.⁵⁴ Ubrzo nakon donošenja navedenog pravilnika, obavljani su pregledi Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju od strane nadležnih službenika, kako bi se utvrdilo poštuju li se odredbe pravilnika.⁵⁵ Jedna od zamjerki bila je upotreba papira lošije kvalitete koji je služio za omot katastarskih planova i koji je u toj mjeri bio trošan da se nakon jednog do dva puta korištenja potpuno istrošio. Slijedom toga je naloženo da se Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, kao i nadzorništva izmjere osiguraju omotnim papirom bolje kakvoće „*koji će neprestanoj porabi odoljeti moći.*“⁵⁶ U slučaju posudbe katastarskoga gradiva iz Arhiva mapa, postojala je stroga službena procedura koja je pretpostavljala pismeno odobrenje Kr. ugarskog ministarstva financija. Na temelju takvog pismenog odobrenja, predaja se obavljala po opunomoćenoj osobi one ustanove koja je originalnu katastarsku dokumentaciju tražila, uz potvrdu u kojoj je bio naveden svaki pojedinačni dokument i opis njegovog stanja prilikom preuzimanja odnosno posudbe gradiva. Osim što je Arhiv mapa uputama upozoravan o načinu čuvanja i korištenja katastarskoga gradiva, na to je Kr. ugarsko ministarstvo financija upozoravalo i nadzorništva izmjere i zagrebačko upraviteljstvo izmjere - brižno rukovanje i držanje katastarskih planova, posuđenih iz Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju, u čistom stanju.⁵⁷

Prema okružnici Kr. ugarskog ministarstva financija br. 30607/1906. naloženo je da se originalnim katastarskim planovima i drugim radnim operatima koji su se preuzimali od Arhiva mapa trebalo brižno rukovati, a nakon službene upotrebe tre-

---

⁵² HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, Pravilnik Kr. ugarskog ministarstva financija od 20. ožujka 1880, bb/1880.

⁵³ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, Pravilnik Kr. ugarskog ministarstva financija od 20. ožujka 1880, bb/1880. Instrukcija iz 1826. godine također propisuje dužnost arhivara da kontrolira preuzete i predane operate, s tim da je Pravilnik iz 1880. godine proširio tu odredbu na planove koji su se slali u Kraljevsku ugarsku državnu tiskaru. Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 96-98.

⁵⁴ HR HDA 1421. Arhiv mapa, Pravilnik Kr. ugarskog ministarstva financija od 20. ožujka 1880, spisi, bb/1880.

⁵⁵ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1880.

⁵⁶ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, 159/1896.

⁵⁷ HR-HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, 290/1898

balo ih je odmah vratiti. Osobito se pazilo na to, da se nakon dovršenja sastavljanja gruntovnih uložaka propisno nadopunjeni katastarski planovi bez odugovlačenja pošalju natrag Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju.⁵⁸

Da je ipak često dolazilo do oštećivanja planova uslijed rukovanja, svjedoče podaci iz 1911. godine. Više puta se dogodilo da su iz Arhiva mapa posuđeni katastarski planovi gruntovnim oblastima na privremenu upotrebu, ali su vraćani oštećeni, a unatoč izvidima nije se moglo ustanoviti gdje su se oštećenja dogodila. Naime, naredbom Kr. ugarskog ministarstva financija od 14. prosinca 1910. određeno je da se ubuduće treba uvijek izraditi popis koji je vjerno pored svake sekcije prikazivao stanje plana i tek nakon toga su se planovi brižno pakirali. Nakon povratka planova, bilo je potrebno odmah na popisima pored sekcija obaviti reviziju vraćenih planova i o eventualnim oštećenjima izraditi zapisnik koji se slao ministarstvu u Budimpeštu.⁵⁹

Instrukcijom iz 1826. godine utvrđeno je da su se operati izmjere u Arhivu mapa za Austrijsko primorje smjeli koristiti samo za operacije stabilnog katastra i nije bio utvrđen način plaćanja za izradu prijepisa planova strankama ili oblastima.⁶⁰ U Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju bili su dozvoljeni prijepisi planova po utvrđenom načinu plaćanja kod nadležnog poreznog ureda. Naredbom Kr. ugarskog ministarstva financija određeno je da se uplata morala obavljati direktno poreznom uredu, a ne arhivaru.

Organima Kr. Zemaljske vlade bilo je dozvoljeno besplatno kopiranje originalnih katastarskih planova za službeno korištenje i to na prozirnem papiru ili platnu. Kopiranje su obavljali u prostorijama Arhiva mapa mjernici Zemaljske vlade, uz nadzor arhivara iz Arhiva mapa i to tako da se planovi nisu smjeli probosti iglama, a oprost od pristojbe je moglo podijeliti Financijalno ravnateljstvo.⁶¹ Ovakvo besplatno kopiranje bilo je dozvoljeno i tehničkim organima, županijama, općinama i gradovima. Uvjet je bio pisani iskaz koji je jamčio da su se navedene kopije koristile isključivo u službene svrhe ili u svrhe javnog interesa. Privatnicima i stranim osobama nije bilo dozvoljeno izdavanje katastarskih operata, niti uvid u operate.⁶²

Navedeni podaci o načinu rukovanja katastarskim gradivom u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju, ritmu njihovog posuđivanja i davanja na uvid odnosno kopiranje, potvrđuju da se to katastarsko gradivo iznimno često koristilo, da je postojala stroga procedura posudbe planova, revizije vraćenih planova i redovite kontrole od strane službenika Kr. ugarskog ministarstva financija.

Može se zaključiti da su sustav zaštite, korištenje katastarskoga gradiva i uloga arhivara u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju bili u skladu s prvom Instrukcijom za arhivare mapa iz 1826. godine donesenom za potrebe Arhiva mapa za Austrijsko primorje u Trstu. Iako nisu sačuvane upute o čuvanju katastarskoga gradiva Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, zahvaljujući objavljenoj Instrukciji iz

⁵⁸ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, 384/1906.

⁵⁹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1911.

⁶⁰ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 97.

⁶¹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, spisi, bb/1889, 1905.

⁶² Ovo korespondira i s objavljenom Uputom iz 1826. godine prema kojoj se privatnim osobama nije smjelo dati operate niti na uvid. Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 97.

1826. godine, sačuvanim izvornim izvješćima o stanju u tom Arhivu mapa i Pravilniku Kr. ugarskog ministarstva financija iz 1880. godine, vidljivo je u kojoj je mjeri sustav zaštite odgovarao prvoj instrukciji iz 1826. godine te da li su donesene neke nove odluke i pravilnici glede bolje zaštite i čuvanja katastarskih operata. Naime, razvidno je da je sustav zaštite tekao u skladu s prvom donesenom instrukcijom iz 1826. godine, ali i da je unatoč uputama redovito dolazilo do oštećivanja katastarskih operata uslijed rukovanja, posuđivanja, da su se pojavljivali različiti problemi u sustavu zaštite (loša kvaliteta papira, crvotočine, zatvaranje otvorenih polica za dio gradiva, jačanje sustava zaštite prilikom posuđivanja katastarskih operata izvan prostorija Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju, promjena načina dostave katastarskih planova itd.) i da su redoviti iznenadni posjeti prostorijama Arhiva mapa bili nužni, jer su uočavani problemi u sustavu zaštite, na koje se žurno reagiralo. Ne manje važno, najčešća mehanička oštećenja gradiva nastajala su tijekom posuđivanja i otpremanja gradiva izvan prostorija Arhiva, dok su u samim prostorijama uglavnom ispravljana oštećenja uzrokovana fizikalno-kemijskim odnosno biološkim uzročnicima, što govori o visokoj osviještenosti zaposlenih arhivara u rukovanju s gradivom i korespondira s Instrukcijom iz 1826. godine.

Evidentno je da - unatoč donesenoj Instrukciji iz 1826. godine, koja se odnosila na Arhiv mapa za Austrijsko primorje, uputa za Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju iz 1859/1860. godine, kao i kasnijih dopuna i odredbi glede zaštite gradiva - struktura Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju nije u cijelosti sačuvana kao što je sačuvan Arhiv mapa za Austrijsko primorje čije se gradivo čuva u fondu Katastra Franje I. u Državnom arhivu u Trstu.⁶³ Instrukcija iz 1826. godine i sve kasnije dopune i pravilnici doneseni od strane Kr. ugarskog ministarstva financija idu u prilog visokoj osviještenosti koja je vladala na polju sustava zaštite katastarskoga gradiva, ali i nameću pitanje zašto katastarsko gradivo fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju u HDA nije u cijelosti sačuvano poput gradiva Arhiva mapa za Austrijsko primorje u Državnom arhivu u Trstu.

5. Sustav zaštite i korištenja gradiva Arhiva mapa nakon preuzimanja u HDA

5.1. Sačuvanost katastarskoga gradiva

Katastarsko gradivo se do preuzimanja u HDA čuvalo u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju koji je slijedom političko-upravnih promjena potpadao pod nadležnosti različitih ustanova, da bi ga konačno HDA preuzeo od Državne geodetske uprave 1996. godine. Usporedbom sačuvane katastarske dokumentacije koja se čuvala u Arhivu mapa, a nastale kao rezultat prve sustavne katastarske izmjere i kasnijih reambulacija, s dokumentacijom preuzetom u HDA, može se zaključiti da katastarsko gradivo za područje kraljevina Hrvatske i Slavonije nije cjelovito sačuvano.

---

⁶³ Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 83; Manin, M. *Zapadna Istra u katastru Franje I.* Str. 37-40.

Katastarsko gradivo što se čuvalo u Arhivu mapa, nastalo kao rezultat katastarske izmjere i kasnijih procjena, žalbi i naknadnih ispravaka, trebalo bi sadržavati:⁶⁴

- zapisnike omeđivanja
- upisnike čestica
- zapisnike računanja površina
- popise površina po kulturama
- poljske prednacrt
- indikacijske skice
- katastarske planove
- abecedne popise vlasnika poljoprivrednih i građevinskih zemljišnih čestica

s podacima o vlasniku i brojevima čestica
 te:

a) procjembene operate:

- upitnik o gospodarskom stanju općine
- obrazac s podacima o katastarskoj procjeni
- obrazac o klasifikaciji poljoprivrednih zemljišta prema kulturi i klasi i dopunski protokol s unesenim ispravicima
- obrazac o zemljišnim česticama grupiranim prema kulturi i klasi zemljišta
- obrazac s ispravicima o tržišnim cijenama proizvoda
- obrazac o iskazima općinskih delegacija o rotaciji poljoprivrednih kultura, gnojidbi i prinosima, mišljenje procjembenog komesara
- obrazac o cijenama proizvoda i troškovima obrade
- obrazac statistike o rotaciji poljoprivrednih kultura, prosječnom prinosu od zemljišta, klimatskom stanju, stanju pučanstva, stoke, tržišta i industrije
- obrazac statističkih podataka prikupljenih u svrhu utvrđivanja prosječnoga godišnjeg prinosa, prosječnih troškova i prosječnog neto prihoda
- izvod iz utvrđenog katastarskog prihoda sastavljen u svrhu reklamacija

b) reklamacije:

- izvod o česticama za koje su podnesene reklamacije na kulturu i klasifikaciju
- protokol komisije za provjeru reklamacija na kulturu i klasifikaciju
- mišljenje revizijskog opunomoćenika o gore navedenoj problematici
- obrazac s novim poljoprivrednim i građevinskim česticama za koje je potrebno utvrditi kulturu i klasu
- popis čestica za koje su podnesene pritužbe na izmjeru, a riješene su inspekcijom
- ispravci o kulturi i klasi.

Katastarsko gradivo preuzeto od Državne geodetske uprave, koje se čuva u HDA kao fond Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, sastoji se od knjiga, spisa i kartografskoga gradiva:

⁶⁴ Fond Katastar Franje I. (*Catasto Franceschino*) čuva se u Državnom arhivu u Trstu, sastoji se od Serije karata (*Mape catastali*) te od Serije katastarskih elaborata (*Elaborati catastali*) i dobar je primjer sačuvanosti svih vrsta katastarske dokumentacije (nastale izmjerom i kasnijim reklamacijama, žalbama i ispravicima) što se čuvalo u Arhivu mapa za područje Austrijskog primorja. Više u: Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa, str. 83; Manin, M. N. dj. Str. 37-40.

- zapisnici omeđivanja
- upisnici čestica
- zapisnici računanja površina
- popis površina po kulturama
- poljski prednacrti
- indikacijske skice
- katastarski planovi
- ostala katastarska dokumentacija.⁶⁵

Usporedbom vrste katastarske dokumentacije koja se danas čuva u HDA s onom koja je nastala kao rezultat katastarske izmjere i kasnijih žalbi, reklamacija i ispravaka, može se utvrditi da u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju nisu sačuvani procjembeni operati i reklamacije.⁶⁶ Gradivo koje nedostaje, a nastalo je kao rezultat reklamacija i žalbi na temelju kojih su se obavljale revizije i usklađivali podaci na terenu, predstavlja iznimno dobro razrađene obrasce na temelju kojih se mogu provesti cjelovitija istraživanja pojedine katastarske općine,⁶⁷ a čiji se zaključci ne mogu dovoljno precizno izvesti iz danas sačuvane katastarske dokumentacije fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Izazov u arhivističkoj struci upravo predstavlja utvrđivanje gdje je „nestalo“ to vrijedno katastarsko gradivo. Zahvaljujući dobroj suradnji HDA s ostalim državnim arhivima u Hrvatskoj, pokrenuta je akcija utvrđivanja stanja na terenu odnosno utvrđivanje koju katastarsku dokumentaciju čuvaju pojedini arhivi ili katastarski uredi, ispostave katastarskih ureda, općinski sudovi i eventualno neke druge ustanove. Osim navedene dokumentacije, u područnim katastarskim uredima i njihovim ispostavama još uvijek se čuva i koristi veći broj indikacijskih skica, poljskih prednacrti i popisa po kulturama. Uvidom u sačuvanu narudžbenu knjigu evidentno je da je znatan broj katastarskih planova otpreman i posuđivan različitim ustanovama - kraljevskim financijskim ravnateljstvima na području kraljevina Hrvatske i Slavonije, gradskim poglavarstvima te različitim uredima i ustanovama. Može se pretpostaviti da dio planova ili nije vraćen i nalazi se još uvijek u pismohranama pojedinih ustanova (grunтовnice, područni katastarski uredi, općinski sudovi i ostale ustanove) ili je izgubljen i oštećen prilikom čestih posudbi. Naime, uvidom u navedenu knjigu može se zaključiti da su katastarski planovi za pojedine općine čuvani u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju, postoji bilješka o njihovoj posudbi pojednim ustanovama, ali nisu preuzeti kao dio fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju u HDA.⁶⁸

Kako bi se dobila cjelovitija slika u kojoj mjeri je sačuvano katastarsko gradivo fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, provedena je analiza sačuvanosti katastar-

---

⁶⁵ HR HDA 1421. Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju; Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 1-618.

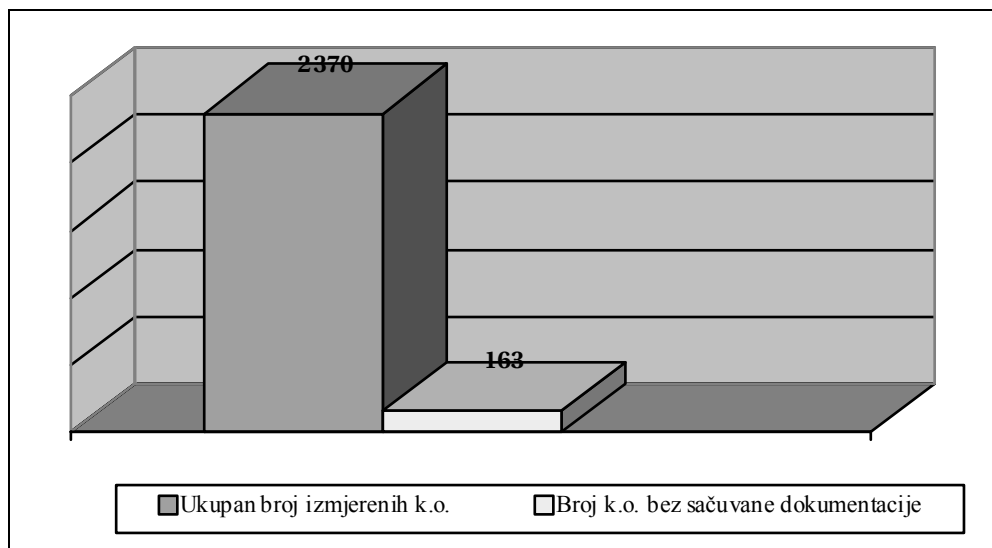
⁶⁶ U fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju u dvije arhivske kutije sačuvani su samo procjembeni elaborati po procjembenim grupama (Srijemska, Podravska, Međimurska, Gornjo-krajiška) sa statističkim podacima i popisima iz razdoblja 1909-1929. Više u: HR HDA 1421. Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, Gradivo koje se odnosi na veće cjeline, Hrvatska i Slavonija, 3. Procjembeni elaborati po procjembenim grupama, kut. I-154, I-155; Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 614-615.

⁶⁷ Manin, M. *Zapadna Istra u katastru Franje I*. Str. 40.

⁶⁸ HR HDA 1421. Arhiv mapa, Narudžbena knjiga Kr. ahiva mapa u Zagrebu 1901-1919.

ske dokumentacije po katastarskim općinama. Radi se o analizi kojom nije obuhvaćeno utvrđivanje koja vrsta katastarske dokumentacije nije sačuvana za pojedinu katastarsku općinu, već usporedbom broja katastarskih općina u odnosu na broj općina u kojima je provedena izmjera, a za koje nema sačuvane katastarske dokumentacije. Utvrđivanje sačuvanosti vrste katastarske dokumentacije po katastarskim općinama i njihove usporedbe s rezultatima na terenu, tema je za neka nova istraživanja.

Analizom broja katastarskih općina koje su katastarski izmjerene i broja katastarskih općina za koje nema uopće sačuvanog katastarskoga gradiva, slijedi da je katastarskom izmjerom kraljevina Hrvatske i Slavonije obuhvaćeno ukupno 2.370 katastarskih općina (v. grafikon 1).⁶⁹ To su podaci bez Međimurja i Baranje u današnjim granicama, budući da su se ta područja u vrijeme katastarske izmjere nalazila u Ugarskoj odnosno u Zaladskoj i Baranjskoj županiji, u okviru kojih su katastarski i izmjerene.⁷⁰ Od 2.370 izmjerenih katastarskih općina, u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju nema nijednog sačuvanog katastarskog dokumenta za ukupno 163 katastarske općine.⁷¹ Iz tog proizlazi da za 6,9% ukupno izmjerenih katastarskih općina nije uopće sačuvano katastarsko gradivo u fondu Arhiv mapa u HDA, bez obzira na vrstu katastarske dokumentacije.

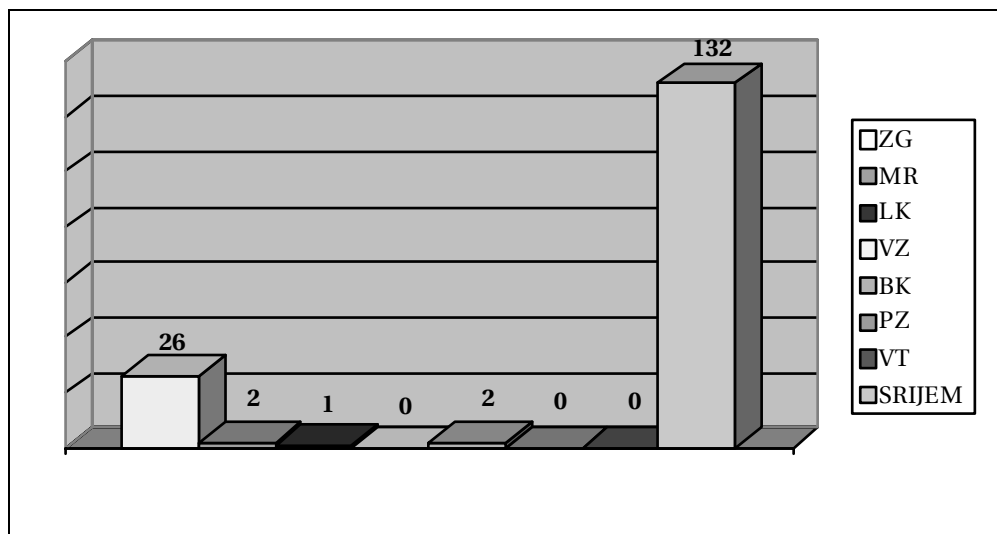

Grafikon 1: Analiza sačuvanosti katastarskoga gradiva po katastarskim općinama

⁶⁹ HR HDA 1421. Arhiv mapa, Očevidnici tehničkih radnji A-Ž.

⁷⁰ Danas se u Arhivu mapa u HDA čuva fragmentarno sačuvano katastarsko gradivo koje se odnosi na Međimurje i Baranju, a radi se o ukupno 37 katastarskih općina.

⁷¹ Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 25-618.

Grafikon 2: Analiza sačuvanosti katastarskoga gradiva prema broju katastarskih općina unutar županija u vrijeme izmjere⁷²

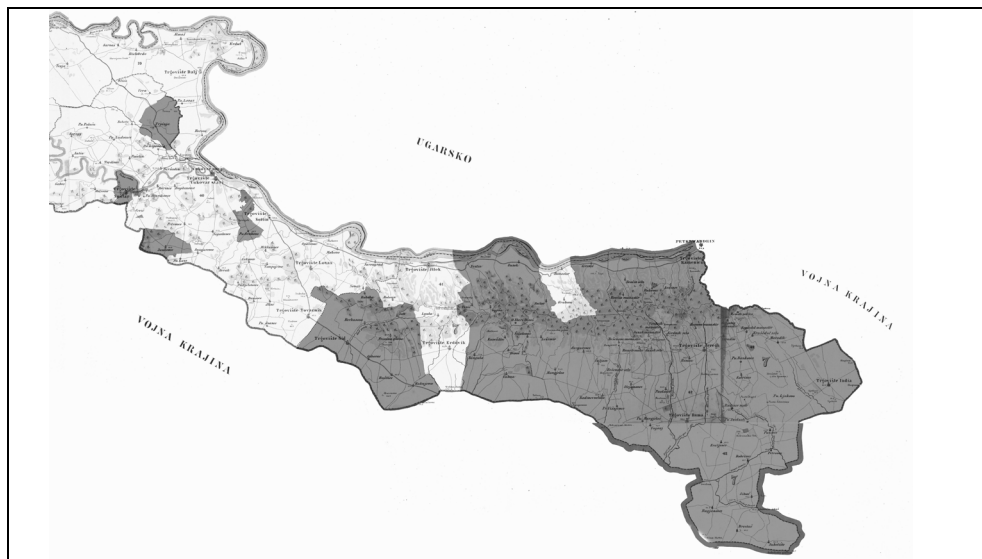
Iz analize sačuvanosti katastarske dokumentacije po broju katastarskih općina unutar županija u vrijeme izmjere, može se zaključiti da je najslabije sačuvano katastarsko gradivo Srijemske županije (v. grafikon 2, ilustracije 1 i 2). Naime, za ukupno 132 katastarske općine koje su se u vrijeme izmjere nalazile u Srijemskoj županiji, u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju nema nijednog sačuvanog katastarskog dokumenta.⁷³

Kartografski prikaz sačuvanosti katastarskoga gradiva po katastarskim općinama Srijemske županije (civilni i vojni dio) (v. ilustracije 1 i 2):⁷⁴

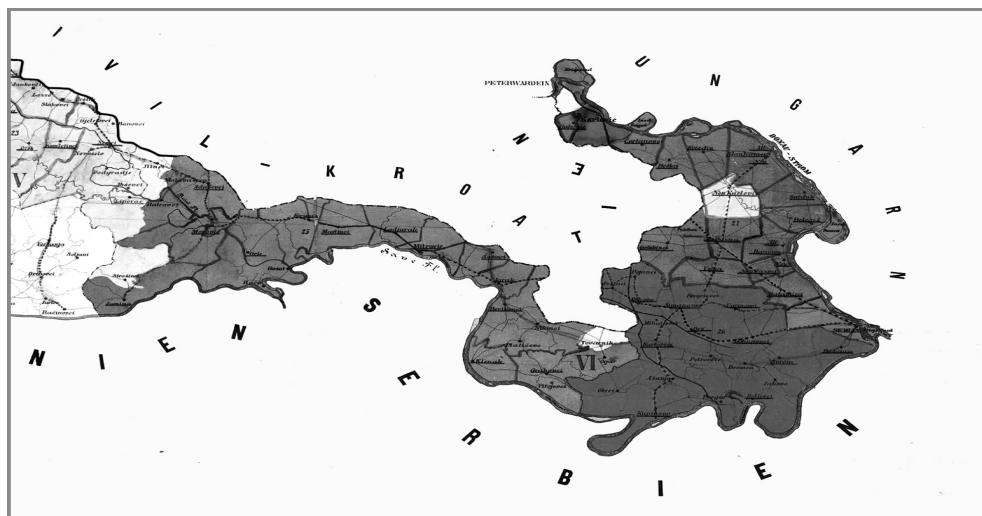
⁷² U granicama kraljevina Hrvatske i Slavonije u vrijeme katastarske izmjere 1847-1877. ZG = Zagrebačka županija; MR = Modruško-riječka županija; LK = Ličko-krbavska županija; VZ = Varaždinska županija; BK = Bjelovarsko-križevačka županija; PŽ = Požeška županija; VT = Virovitička županija; SRIJEM = Srijemska županija.

⁷³ Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 25-618.

⁷⁴ Za izradu ilustracija poslužili su digitalni snimci dvije karte što se čuvaju u Kartografskoj zbirci HDA: HR HDA 902. Kartografska zbirka, Pregledni krajobraz svih katastralnih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, 1864, sign. D.I.18; Übersicht-Karte der kroatisch-slavonischen Militargrenze, 1879, sign. B.II.4.

Ilustracija 1: Gore prikazanom kartom tamnijom bojom su označene katastarske općine Srijemske županije (civilni dio) u vrijeme izmjere za koje nema sačuvane katastarske dokumentacije u HDA.⁷⁵

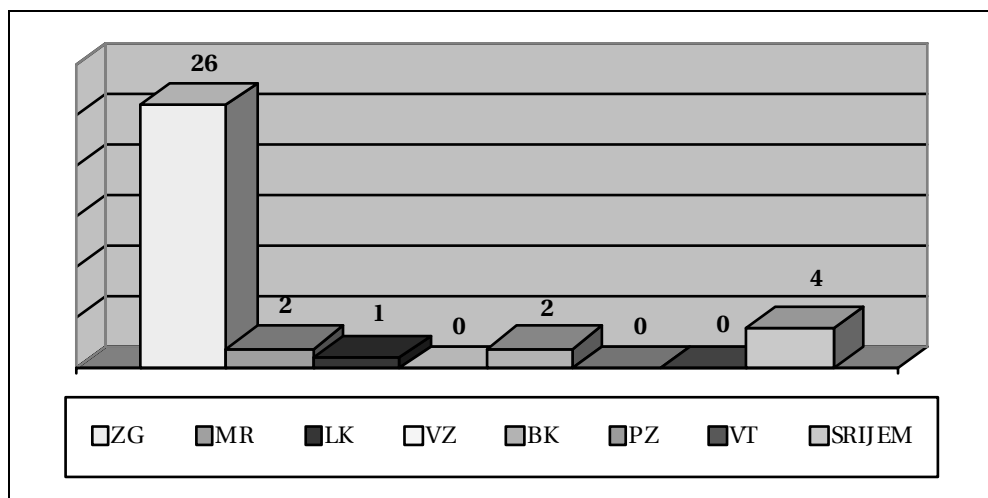
Ilustracija 2: Gore prikazanom kartom tamnijom bojom su označene katastarske općine Srijemske županije (vojni dio) u vrijeme izmjere za koje nema sačuvane katastarske dokumentacije u HDA.⁷⁶

⁷⁵ HR HDA 902. Kartografska zbirka, Pregledni „krajobraz svih katastralnih obćinah u Hrvatskoj i Slavoniji“, 1864, sign. D.I.18.

⁷⁶ HR HDA 902. Kartografska zbirka, Übersicht-Karte der kroatisch-slavonischen Militargrenze, 1879, sign. B.II.4

Analizom sačuvanosti katastarskoga gradiva po broju katastarskih općina u granicama današnje Hrvatske, podaci se bitno mijenjaju i proizlazi da je najslabije sačuvano katastarsko gradivo Zagrebačke županije (v. grafikon 3). Naime, za 26 katastarskih općina Zagrebačke županije nema sačuvanog nijednog katastarskog dokumenta, dok samo za 4 katastarske općine Srijemske županije nema sačuvanog nijednog dokumenta u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju.⁷⁷

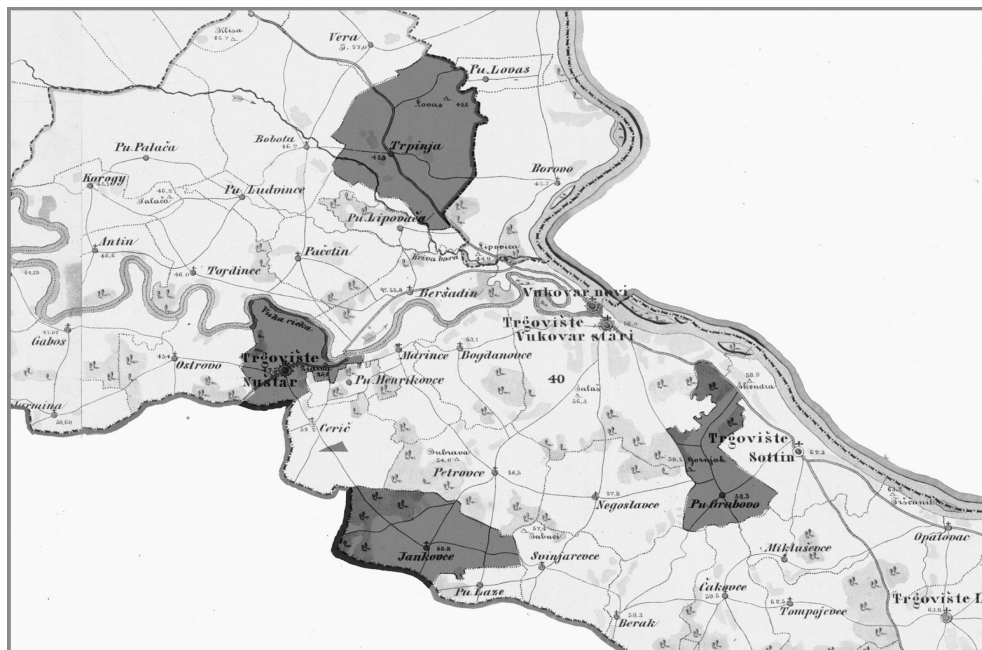
Grafikon 3: Analiza sačuvanosti katastarskoga gradiva prema broju katastarskih općina unutar županija u granicama današnje Hrvatske (bez Međimurja i Baranje)

Da bi se dobila jasnija prostorna slika koja odgovara podacima iz grafikona 3, dovoljno je prikazati na karti sačuvanost katastarskoga gradiva Srijemske županije u granicama današnje Hrvatske (v. ilustraciju 3).

Primjer sačuvanosti katastarskoga gradiva Srijemske županije u granicama današnje Hrvatske:⁷⁸

⁷⁷ Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava*. Str. 25-618.

⁷⁸ Za izradu ilustracije poslužila je digitalna snimka karte koja se čuva u Kartografskoj zbirci HDA, više HR HDA 902. Kartografska zbirka, Pregledni „krajobraz svih katastralnih općina u Hrvatskoj i Slavoniji“, 1864, sign. D.I.18.

Ilustracija 3: Gore prikazanom kartom tamnijom bojom su označene 4 katastarske općine Srijemske županije (civilni dio) za koje ne postoji sačuvano katastarsko gradivo u HDA.

Navedene analize načinjene su na temelju danas sačuvanog katastarskoga gradiva fonda Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju u HDA, a nije uzeta u obzir analiza Kartografske zbirke HDA u kojoj se također čuvaju katastarski planovi za neke općine. Napominjem da je tim analizama obuhvaćeno istraživanje ukupne sačuvanosti katastarske dokumentacije, bez obzira da li je za pojedinu općinu sačuvan samo upisnik čestica ili zapisnik računanja površina ili samo katastarski plan (originalni katastarski plan, litografirana kopija originalnog katastarskog plana, originalni katastarski plan s ucrtanom reambulacijom ili katastarski plan komasacije). Detaljnija analiza zahtijeva istraživanje svake pojedine katastarske općine unutar županija prema vrsti sačuvane katastarske dokumentacije (npr. sačuvanost originalnih katastarskih planova ili planova s ucrtanom reambulacijom ili upisnika čestica itd.), na temelju kojih će se vjerojatno dobiti i drugačija slika sačuvanosti katastarskoga gradiva po županijama i katastarskim općinama.

5.2. Materijalna zaštita arhivskog katastarskoga gradiva

Fond Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju čuva se u HDA u posebno opremljenom spremištu u skladu sa svim protupožarnim propisima. Katastarski planovi čuvaju se u mapama (planovi svake pojedine katastarske općine u posebnoj mapi) i u metalnim ladičarima, a ostala katastarska dokumentacija na metalnim policama. Ukupno je 51 ladičar s 490 ladica. Svaki plan u ladici zaštićen je u posebnoj mapi na

kojoj se nalazi ispisan naziv katastarske općine, godina izrade i topografska oznaka smještaja. Indikacijske skice čuvaju se u kutijama, jer se radi o planovima koji su izrađivani na četvrtinama kartona i mogu se odložiti u kutije, čime su zaštićeni od prašine. Knjige (spisi uvezani u knjige i odloženi u svežnjeve) trenutno se nalaze na otvorenim policama i izložene su prašini, a u tijeku je njihovo kartoniranje. U spremištu se svakodnevno provjerava temperatura i stupanj vlažnosti, a pristup spremištu je uvođenjem kartičnog sustava ograničen i kontroliran samo za ovlaštene osobe (arhivske tehničare i arhiviste). Katastarsko gradivo koristi se u Čitaonici HDA i još se uvijek na uvid daju izvorni dokumenti i planovi. Gradivo se ne fotokopira, već se rade ispisi digitalnih snimaka koji se službeno ovjeravaju i služe kao pravovaljani dokument. Katastarski planovi se za potrebe izložbi (u prostorima HDA ili za vanjske izložbe) stavljaju u zaštitne plastične folije (inkapsulacija) čime su zaštićeni od daljnjih mehaničkih oštećenja. Prije svake takve posudbe, planovi se čiste i po potrebi restauriraju u Odjelu za restauraciju i konzervaciju HDA, te pakiraju prema pravilima struke.

U tijeku je obrada i opisivanje katastarskoga gradiva u ARHiNETU, po završetku kojeg će se cjelokupan fond do razine komada objaviti na internetu, pa time omogućiti brže pretraživanje i zaštita gradiva. U tom smislu treba promatrati i jednu od faza digitalizacijskog procesa - digitalizaciju originalnih katastarskih planova čiji će *on-line* pristup (putem interneta ili internog mrežnog puta u Čitaonici HDA), predstavljati jedan vid zaštite originalnih katastarskih planova čiji se izvornici više neće davati na uvid.

6. Zaključak

Zahvaljujući visokoj osviještenosti mjernika, arhivara u Arhivu mapa, velikog broja geodeta, a danas arhivista i arhivskih tehničara, katastarsko gradivo koje svjedoči o iznimno važnim podacima o zemljištu, nekretninama, vlasničkim odnosima, načinu obrade, promjeni načina obrade zemljišta, sustavnom uvođenju pravednog poreza, a onda i utvrđivanju posjedničkih i vlasničkih odnosa, relativno je dobro sačuvano. Treba uzeti u obzir da se radi o gradivu koje nakon svog nastanka nije bilo samo odloženo u Arhiv mapa, već se njime redovito manipuliralo, gradivo se posuđivalo, kopiralo i gotovo svakodnevno davalo na uvid i izradu prijepisa u prostorijama Arhiva mapa. Još uvijek ostaje otvoreno pitanje gdje su „nestali“ procjembeni operati, reklamacije i djelomično abecedni popisi vlasnika, koji svjedoče o svim fiskalnim promjenama nakon provedene katastarske izmjere, a čije objedinjavanje s fondom Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju predstavlja prioritet, ukoliko želimo sačuvati katastarsku baštinu „prvog stabilnog katastra“ za područje kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Sačuvana katastarska dokumentacija služi danas za različita istraživanja. Usporedbom današnjih satelitskih snimaka pojedinih mjesta i originalnih katastarskih planova, korištenjem GIS-a mogu se uočavati različite promjene i provoditi istraživanja strukture zemljišnog posjeda i njihove promjene u različitim razdobljima, pratiti ekološku transformaciju, razvoj naselja u okviru povijesnih i geografskih procesa. Osim tih istraživanja, mogu se obavljati i genealoška istraživanja uvidom u upisnike čestica u kojima se nalaze adrese posjednika (predaka) s tada aktualnim adresama, pratiti gdje su stanovali, koliko su bili imućni ili siromašni, koliko su zemlje posjedovali, kakve kvalitete su im bili posjedi.

U nastavku donosim cjelovit izvorni tekst prijepisa Pravilnika Kr. ugarskog ministarstva financija iz 1880. godine, koji predstavlja djelomičnu dopunu prve Instrukcije za arhivare mapa iz 1826. godine i uputa iz kasnijih godina, te izvorni tekst prijepisa izvješća o stanju Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju nakon provedenih izvida nadležnih službenika. Pravilnik je poslan Kr. ugarskom financijskom ravnateljstvu u Temišvaru, a kao što se iz prijepisa vidi, poslan je i Kr. zemaljskom financijskom ravnateljstvu u Zagrebu koje je trebalo o tome obavijestiti Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu. Ovaj Pravilnik dokazuje da su upute za postupanje i čuvanje gradiva načelno donošene i da su vrijedile za sve arhive mapa na području ugarskog dijela Monarhije (Arhiv mapa u Požunu, Košicama, Temišvaru, Budimpešti i Zagrebu). Iz sadržaja je razvidno da je za doradu odredbi nesumnjivo poslužila prva Instrukcija za arhivare mapa iz 1826. godine, donesena za područje Austrijskog primorja. Izvješća o izvidima Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju iz 1880. godine nastala su neposredno nakon donesenog Pravilnika i potvrđuju probleme, oštećenja, nedostatke, kao i poboljšanja koja su uočena odnosno utvrđena u sustavu zaštite i korištenja gradiva u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Tekst navedenog Pravilnika i izvješća donose se u izvornom obliku bez intervencija u jezičnu i stručnu terminologiju.⁷⁹

Prilozi:

1. Pravilnik Kr. ugarskog ministarstva financija iz 1880. godine

Prijepis

Kbroju 11333-1880.

broj 11333

Pravilnik

Kr. ug. financijskom ravnateljstvu u Temišvaru.

Na temelju iskustvah crpljenih prigodom škontriranja u katastr. arhivih mapah nedavno obavljenih, naredjuje se kako sliedi:

1. Kamenotiskom umnožavane izvorne mape pokazuju zaprljanem, savijanjem iu obće neštednim postupanjem prouzročeno velemjerno pohrganje, što da se mimoidje odnosno da se dokine, odsada će se svake izvorne mape sadržavajuća pošiljka, koja se od arkivah mapah u državnu tiskaru i obratno iz državne tiskare arkivom mapah upravlja, otvarati odnosno zamotavati u kr. ug. državnoj tiskarni samo u prisutnosti povjerenika ministarstva financijah/. kog će voditelj sadanjega šestoga odsjeka kratkim putem odraditi./ i tom prigodom će se stanje pošiljke sačinavajućega svakoga pojedinoga oddielnoga lista u vriemenu prispjeća i povratka konštatirati u jednom prieda tiskanom zapisniku imajućem se zametnuti obaška glede svake pojedine občine.-

Ovi do povratka izvornih mapah u arkivu mapah Kr. ug. državne tiskare čuvati se imajući zapisnici prema tomu kakovo će uredjenje dobiti, da se iz njih stanje

⁷⁹ Zahvaljujem kolegici Danijeli Marjanić iz HDA, na transkripciji nekoliko njemačkih riječi iz prijepisa izvješća koji se ovom prilikom objavljuje.

oddielnica mapah na samo u vremenu prišpieća i odaslanja, nego i prigodom medjutonjega pantografiranja, klesarije i dovršetka revizije uzmogne razabrati i odmah ustanoviti svaka ozlieda ili zaprljanje. Onaj dio Zapisnika, koj stanje mapah u vremenu, kada su u državnu tiskarnu prišpjele i kada su povraćene, konstatira podpisuje arkivar mapah državne tiskarne i povjerenik ministarstva financijah, a nalaz u vremenu medjutonjega pantografiranja, vajarstva i dovršetka revizije, podpisuje arkivar mapah državne tiskarne, pantograf, vajar i dotično revident, - opazujuć, da će se ovi Zapisnici iza kako ih povjernik ministarstva financijah ravnatelju državne tiskarne i u dotičnom odsieku ministarstva financijah pokaže imati k' zavojom iz državne tiskarne povratiti se imajućih mapah pribiti i ondie čuvati.

2. Dogodilo se u požunskom arkivu mapah, da drvo ormarah za mape i za držanje izvornih mapah služećih ladicah, kroz platno i papir prolazeći crvi pustoše ter i mape u opasnost meću.

Počem se ovi crvi samo u takovom drvetu izležu, koje nije dosta suho, te se stoga iz onoga namještaja, u kojem se nalaze, nemogu više iskorijeniti, to nepreostajemo, nego da se o crvotočene ladice, dogodice ormari odmah izvan porabe stave, iz prostorijah arkivah mapah uklone i nadoknade se novinu napravami iz sasma suhe jelovine, u kojem slučaju valja obloženje ormarskih fiokah s papirom sasvim napustiti, i mjesto toga valjda fioke iznutra i z vana s dobrim firnisom čvrsto pomazati. -

Za izbjeći svaku tim načinom nastupivu štetu, neka Kr. ravnateljstvo bezodvlačno odredi, da se u arkivu mapah nalažeće se pokušvo sada odmah, a od sada svakoga prolieća i jeseni temeljito pregleda i u slučaju nužde uporavi se gore određeni postupak. -

U savezu stime upozoruje se Kr. ravnateljstvo, da na to pazi, da se prostorije arkiva mapah valjdano i vrlo često razdušuju, te kako izvorne tako i kamenotiskane mape, kao što i ukupni operati svake godine u proleće i u jesen jako začinjavaju sa smjesom kanfora, crnoga bibera i karanfila. -

3. Prvi gore ležeći listovi polag obćinah postojećih zalihah litografiranih mapa redovito su u širini od 10-15 centimetarah sa starimi, jur teško očistivimi prahovitimi mrljami popasuti pronadjeni, što od tud proizlazi, jer za svaki primjerak izmjerena korica nije dostatna, da sasvim pokrije 4-5 litografiranih primerakah, naročito kod većih obćinah. Taj se kvar izbjeći može tako, ako se prvi gore ležeći primjerak zajedno držanih litografijah jedne te iste obćine s obzirom na obraz drugoga primjerka položi tak, da u zamotku svake pojedine obćine posljedni list prvoga primjerka leži najviše neposredno pod koricom.

4. Ove naredbe, koje su glede mapah pojedinih obćinah izdane nadje se kod mapah dotičnih obćinah na pojedinih arcih zabilježene. Počam ovi arci tečajem porabe izmedju mapah lahko ispadaju i tako u dotičnih naredbah sadržane odredbe usljed toga, što se je takovi predbilježbeni arak izgubio, nebi se mogle prigodom sovjevremeno provesti sa imajućih radnjah na licu miesta, na uštrb valjanosti mapah izvršiti, - to se imade odredba naširiti, da one obćine, glede kojih takove posebne naredbe jur postoje, dotično takar će se u buduće izdati, budu providjane o jednom drugom k-prvoj privezat se imajućom bezmaslovnom koricom, na koju će se mnistar-ske gornje odredbe pozivom na dat i broj naredbe u radu, kojim su izdane, u kratkom izvodu imati zabilježiti. -

5. Pronadjeno je nadalje, da mape zajedničkih izmjerenih obćinah onako kako su uzete, zajedno se daju litografirati; da se kod litografiranja više nepodpunih oddielnicah na jedan list uzimaju; da je nutrajost grada Eperjaša litografirana, te da su litografije pojedinih obćinah i poslije godina 1874. na Colombija papiru, a drugih na dvovrstnom papiru tiskana.-

Ukazujuć na §.§. 34 i 35 na provedbu katastralne izmjere odnasećeg se na-putka, ovim se nalaže ravnateljstvu državne tiskare, da mape zajedničkih izmerenih obćinah – s tehničkoga obzira zajednički dogodivšim se uzećem – nedira, obaška daje litografisati. Nu počam bi se zajednički izmjerene obćine veoma lahko mogle sa utjelovljenim i pod gornje gledište nespadajućim obćinam u biti će dužnost katastra arkiva mapah one obćine.- kod kojih zajednička uzeća naprvo dolaze, obaška oznaćiti prigodom šiljanja radi litografisanja i na to ravnateljstvo državne tiskarne i u dopisu upozoriti.-

Ovaj postupak, po koje se kod litografiranja mapah više nepodpunih oddielnicah na jedan list skupljaju, takodjer je neumjestan, i obzirom na svrhe oćevidnosti ovim se dokida, kao što i samo dielomićno litografiranje jedne te iste obćin, poraba dvovrstnog regalpapira u jednom primjerku, a poraba Colombia papira za litografirane mape u obće se zabranjuje.-

Glede litografiranih mapah naredjuje se nadalje, da se sekcioni listovi litografijah, ne na sredini gornje sekcione linije lista, nego upravo ovako, kao kod izvornih mapah na lievoj strani nad gornjom sekcionom linijom sbrojavaju, a tvrdku državne tiskarne valjda pod donjom sekcionom linijom na svakom listu tako tiskati, da na lijevu stranu dodje ovaj broj godine, u kojoj je mapa u kamen urezana, a na desnoj strani, da se može ćitati: „iz Kr. ug. državne tiskare“.

6. Usljed pojavivših se temeljitih tužbah jednom za svagda se ustanovljuje, da u većoj kolićini, u limene tokove lahko nesmjestive mape i litografije mogu se samo u drvenih sanducih dobro zamotano šiljati na njihovo mjesto opredjelenja, opazujuć, da se izvorne mape samo Kr. poštom mogu odpremati. Zaklopac sanduka imade se sa okomito postavljenimi šerafi ućvrstiti i proti otvorenja pečata uporabiti.-

Šiljanje kako ovih operatah, tako i risaćeg papira zamotavanjem i papirne svitke ovim se dokida.

U Bpešti 20. ožujka.- 1880.

Na poledini:

Broj 11333/1880

Kr. zemalj. financ. ravnateljstvu u Zagrebu.

Izdaje se znanja i ravnanja radi, te da podrućni katastr. arkiv mapah ubavjesti.-

U Bpešti 20. ožujka 1880.

Potpis

2. Izvješće o izvidu u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju iz 1880. godine

Br. 21929

Kr. katastralnom arhivu mapah u Zagrebu.

Glasom izvješća kr. račun. savjetnika Franje Tre(s)lera od 30. p. mj. pronašao je isti prigodom dne 26. do 28. p. mj. obavljenog pregledanja kr. katastralnog arhiva mapa sljedeće:

1. Da je jedan ormar (sa 6 ključanicami providjenih fiokah) u tamošnjih prostorija, koji u inventaru naprvo nedolazi. Polag ustmene izjave umirovljenog arkivara Biskontima nespada taj ormar u našastar, što je bio tobože privatno vlasništvo njegovog predšastnika, od kojeg ga je dobio za uredske svrhe arkiva, a isto tako ga je i on ostavio svojemu nasljedniku sadašnjem upravitelju arkiva gospodinu Wessely-u.

Stranom što taj navod ničim dokazom nije, stranom pako što bi, da bi i dokazom bio, upitni ormar i samo po sebi vlasništvo arkiva ostao, kad je od predšastnika Biskontima ostavljen u arhivu u uredsku svrhu arkiva, nalaže se kr. arkivu, da upitni ormar odmah u tamošnji inventar uvrsti.

2. da imade u arhivu mnogo starih naputaka i to 109 komada „Belehrung für Behörden und Gemeinden“, 58 komada „Reklamations- u. Instruktion, 72 komada „Signalisierungs.Bücheln“, 70 komada „Verfa unng der Indikations-Skizze, 47 komada „Formular für Indikations-Skizzen“, - koje bi se kao nepotrebne škartirati mogle.

3. da su 2 ladice vlasčtvo katastralnog odsjeka visokog kr. ug. ministarstva financija, koji bi mogao te ladice reklamirati, te da bi po mnienu rečenog računarskog savjetnika radi toga 2 nove ladice napraviti valjalo. Nu to se od ovud predbbežno nepotrebni izjavljuje, jer će visoko ministarstvo jedva rečene ladice ikada reklamirati.

4. da su sve tamo nalazeće se ladice za izvorne mape papirom prevučene, te da bi svrhi shodno bilo, ove ladice malo po malo firmisovati.

5. da bi arkiv za čišćenje papirnatih zavitkah, u kojih se litografije uložene nalaze, otirača treba, nu da ih nema.

6. da je kod 28 ladicah stranom poklop, a stranom dno više ili manje pokvareno, što bi se imalo popraviti dati.

Ad 4 i ad 6. imade se kr. arkiv o dotičnoj potrebi očitovati, te u slučaju potrebe u sporazumljenju sa zem. financ. obskrbničtvom troškovni proračun amo predloži; a isto tako neka se ad 2. očituje, da li su navedeni naputci zbilja neupotrebljivi, te da li bi se škartirati mogli. Ad 5. dobiva ovdašnje obskrbničtvo nalog, da ima kr. arkivu svaki tjedan dostaviti potreban broj otirača.

Kr. zem. fin. ravnateljstvo

U Zagrebu 12. svibnja 1880.

Potpis

3. Izvješće o izvidu u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju iz 1880. godine

K br: 80750/M. F.

Izvješće Julija Trzcinski kr. ug. odjsečnog savjetnika vrhu iznenadnog skontriranja, preuzetoga u zagrebačkom katastralnom arhivu mapa.

Vis. kr., ug. ministarstvo!

U smislu, opstojećih propisa otputovao sam dne 2. studenoga t.g. u Zagreb te podvrgao iznenadnom skontriranju tamošnji arhiv mapa.

Dočim elaborat, ovom prigodom sastavljeni sa 17. komada u prilogu podnačam, ujedno se usuđujem izvijestiti, da sa pregledanjem arhiva mapa možda određaba se je samo glede slijedećih pokazala, i to:

1. Putem reambulacije ispravljeni i priesni zemljovidni kamenotisci su bez iznimke, zapisnici posjednih čestica pako u većinom otvorenih polica (stellage) smješteni; a pošto ovi elaborati uz takovo smještanje od praha mnogo trpe, možnim sam spoznao, da se otvoreni dijelovi onih polica, na kojih su navedeni elaborati smješteni prema različitoj potrebi u svrhu zaprečenja upliva prašine stienama od dasaka zatvore, a od prieda sa vratima, koja se zatvoriti mogu provide.

2. Da zemljovidni kamenotiskovni otisci, putem reambulacije ispravljeni, u smislu naredbe od 11. srpnja, 1879. br: 41623/ne bijahu spremljeni u omotne arke, po Državnoj tiskarni tamo poslana, a prvi primjerci prijesnih zemljovidnih kamenotiskovnih otisaka, zalihe po občina, ne bijahu, u smislu točke 3. naredbe od 20. ožujka 1880. br: 11333 smješteni:

3. Da su se pokazali crvotočci u ladice dvije, koje su prekobrežnimi ladicami preostalimi od triju uglavnih ploča odma izmjenjene, usljed čega neobstoji potreba ovom zgodom za nabavu novih ladica.

4. Da štranke, koje naredjuju prepise mapa, neuplaćuju svote otpadajuće za prepise kod njihovog nadležnog poreznog ureda po postupku normiranom u naredbi od 9. srpnja 1874. br: 28649/: naredba u „Benzügyi K'ol'ouyü, tečajem god 1874 br: 19 na strani 192 i u broju 9. tečaja od god. 1876. naredba od god. 1875. br: 50656:/ . – nego dospjevajuće novčane svote arhivaru pripošilju, koji upitne novce zemaljskoj glavnoj blagajni predaje, - po čem se, arkivar protupropisnim i posvema njemu nenadležnim rukovanjem novaca bavi, - što sam uputom na gore pozvane naredbe odma i obustavio.

Ovo našašće skontriranja odma sam priopćio predstojniku kr. zem. financ. ravnateljstva presv. gosp. Antunu pl. Davidu minist. savjetniku, koji u pogledu zatvorenja stijenama od dasaka te providjenja vratima, kjoese zatvarati mogu, polica spomenutih u točki I sa mnom sporazumno odma takovu odredbu učinio, da se radi razdieljenja troškovnog tereta na temelju zatražene ponude, ove godine samo 4 velike i 7. malih polica mapa, uz cienu od 176f. 50 nč., ostale pako uz trošak od 248f tih tek buduće 1881. godine postave.

Glede odstranjenja propuštaja glasom točke 2. opaženih, odma sam na licu mjesta odredbu učinio. Sa duboko poštovanjem.

U Budimpešti 8. prosinca 1880

Julijo Trscinsky v.r.

kr. odsječni savjetnik

4. Nalog Kr. ugarskog ministarstva financija u Budimpešti na osnovu podnesenog izvješća o izvidu u Arhivu mapa za Hrvatsku i Slavoniju

Br. 2158 de, 1881

Naredba Kr. katastralnom arkivu mapa u Zagrebu

Usljed otpisa vis. kr. ug. minist. financija, od 11. siječnja t.g. br. 80750 dobiva kr. arhiv u prigibu prijepis izvješća kr. odječ. savjetnika Julija Trscinsky od 8. prosinca 1880. povodom skontriranja kr. arhiva mapa znanja i ravnanja radi s primjetbom, da ima kr. arhiv u smislu naredbe od 26. studena pr.g. br: 57633. sve potrebite popravke izvesti, te račun troškova na obređenje i doznaku zaslužbe, ovamo predložiti.

Glede opaske pod točkom IV., gore pozvanog izvješća određuje se, ovim jednom za svagda, da kr. arhiv mapa za nabavljene prepise mapa ne smije nikada od stranaka ili oblasti odštetne novce primati, već da se imadu upitni novci kod kr. porez. ureda deponirati, te isplata odnosnih zaslužbina sliediti će putem ovdašnjih doznačnih naredaba.

U Zagreb 11. II. 1881.

Na poledini:

Od. kr. ug. ministarstva financija

Br. 80.750

Kr. financijskom ravnateljstvu u Zagrebu

s nalogom, da se pobrine, da se propuštaji spomenuti u točki 2. izvješća popravke, a u točki 4. navedene protupropisnosti ukinu

Odredba što ju je učinilo u pogledu popravka polica za zapisnike i mape – služi na znanje

U Budimpešti dne 28. prosinca 1880

Mjesto ministra

Arhivski izvori

HR HDA 69. Hrvatsko-slavonsko namjesništvo
 HR HDA 902. Kartografska zbirka
 HR HDA 1421. Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju

Literatura

Lapaine, M., Frančula, N. *Geodetsko-geoinformatički rječnik*. Zagreb : Državna geodetska uprava, 2008.

Lego, K. *Geschichte des Österreichischen Grundkatasters*. Wien : Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, (s.a.).

Manin, M. *Zapadna Istra u katastru Franje I. (1818.-1840.)*. Zagreb : Srednja Europa, 2006.

Moriz Chlupp, J. *Sistematische Handbuch der direkten Steuern im Kaiserthume Österreich*. Prag, 1862.

Naputak za oblasti i občine o dužnostih njihovih prilikom razmiere katastralne i o izpravljenju i ustanovljenju granicah od občinah i vlasničtvah u području c.kr. hrvatsko-slavonskoga namjesništva, koje stoji u savezu s time. Zagreb, 1858.

Einführung eines neuen Grundsteuer Systems. U: Sr. k. k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Österreichischen, Böhmisches und Galizischen Erbländer. Wien : Die k. k. Hof- und Staats Druckerei, 1819.

Pilipović, D. Čišćenje arhivskog gradiva kemijskim metodama. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 40(1997), str. 171-178.

Slukan-Altić, M. *Državna geodetska uprava (1847-1963). Inventar*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2000.

Slukan-Altić, M. Instrukcija za arhivare mapa - prva arhivistička uputa za specijalizirane arhive. *Vjesnik Istarskog arhiva* (Pazin). 8-10(2001-2003), str. 81-103.

Zuber, A. Osvrt na najveće geodetske radove zemaljske katastarske izmjere u Hrvatskoj i Slavoniji 1851-1877. *Geodetski list* (Zagreb). 4-6(1973), str. 98-114; 7-9(1973), str. 183-192; 10-12(1973), str. 256-268.

Summary

PRESERVATION SYSTEM OF CADASTRAL RECORDS (MAPS) FOR CROATIA AND SLAVONIA THEN AND NOW

Croatian State Archives fonds entitled Maps Archives for Croatia and Slavonia comprises of stored cadastral records for the Kingdom of Croatia-Slavonia, made by a cadastral survey from 1847 to 1877 (so called 'first stable cadastral') and by later re-ambulations and changes. So called Imperial Geodetic Maps Archives were founded during the cadastral survey where all the incurred cadastral records were stored. When the Maps Archives was founded, special aimed instructions were passed for the preservation of the cadastral records, as well as numerous legal acts determining the way of preservation, availability and lending, both within and outside the Archives rooms. The first instruction for map archivists was given in 1826 for Maps Archives of

the Austrian Littoral in Trieste. Numerous instructions, orders and regulations were later also passed for Maps Archives of Croatia and Slavonia, in accordance with problems and damages of the records originating in the Archives during their accessing and lending. Detailed instructions were given on how to protect the records from physical-chemical, biological and mechanical damage. This article publishes Regulation from 1880 in its original form, together with reports on inquests of Maps Archives of Croatia-Slavonia that determined and widened the preservation system in the Archives, both of them leaning on the Instruction from 1826. The article analyses similarities and differences in these instructions. In order to analyse preservation of cadastral records that were very often used, made available and transferred (borrowed) outside Maps Archives even while they were still in form of registry records, the article presents the preservation system of cadastral records kept today in fonds Map Archives for Croatia and Slavonia in Croatian State Archives. The article describes the way of custody, using, availability and long term plans regarding preservation. Finally, the article analyses protection of total cadastral records in the fonds according to the number of cadastral municipalities, regardless of the cadastral records type.

Keywords: *Maps Archives for Croatia and Slavonia, cadastral, preservation, custody, using, protection*

Translated by Marijan Bosnar